ASPECTUL VERBAL ÎN CONCEPȚIA LUI G. IVĂNESCU. PROBLEMA TERMINOLOGIEI

SERGIU DRINCU

Cuvinte-cheie: *aspect, imperfectiv, perfectiv, Aktionsart*

Aspectul verbal a constituit una din preocupările de bază ale lui G. Ivănescu, legată de indoeuropeana primitivă, interes materializat în amplul studiu *Le temps, l'aspect et la durée de l'action dans les langues indo-européennes*, apărut în *Mélanges linguistiques*. Publiés à l′occasion du VIIIe Congrès des Linguistes à Oslo, du 5 au 9 août 1957, Éditions de l′Académie Roumaine, Bucarest, 1957, în care propune o nouă abordare a acestei categorii gramaticale, bazată pe patru principii: caracterul universal al categoriei aspectului, nediferențierea exprimării formale a timpului și a aspectului, limitarea aspectului la imperfectiv, perfectiv și iterativ și considerarea aspectului ca o categorie morfologică, iar a duratei acțiunii (Aktionsart) ca o categorie lexicală. El admite astfel existența aspectului nu numai la limbile slave, ci și la limbile romanice și germanice. De conținutul ca atare al teoriei lui G. Ivănescu ne-am ocupat cu alt prilej (cf. „Analele Universității din Timișoara". Științe Filologice, 2012); în articolul de față ne vom referi doar la discuțiile privind terminologia propusă pentru definirea acestei categorii lingvistice.

Este vorba de modul în care au fost propuși anumiți termeni sau sintagme pentru a denumi, pe de o parte, gradul de realizare a acțiunii, iar, pe de alta, stadiul acțiunii: incipient, redat prin verbele incoative, în desfășurare progresivă, redat prin verbele de devenire, sau în fază finală, indicat prin verbele terminative (rezultative).

BDD-A13005 © 2012 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:16:01 UTC)

Întreaga discuţie a pornit de la aspectul verbal în limbile slave şi în special în limbile slave de nord, dintre care rusa a conservat cel mai bine din slava veche această categorie gramaticală, cu cele două tipuri fundamentale de conjugare: *imperfectivă* şi *perfectivă*. (Pentru detalii, cf. M. Bucă, G. Cernicova, *Gramatica practică a limbii ruse*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1980) După Eduard Schwyzer, *Griechische Grammatik*, II, München, 1950, de la care-şi ia informaţiile G. Ivănescu, cel care a atras atenţia asupra distincţiei dintre *timp* (Zeitstufe) şi *natura / felul timpului* (Zeitart) a fost Georg Curtius, în *Griechische Schulgrammatik*, II, München, 1852, el cunoscând această diferenţă din lucrările lingviştilor cehi, care denumeau realizarea *imperfectivă* sau *perfectivă* a acţiunii verbale prin termenul *vid*, de altfel general folosit în lingvistica slavă (cf., în rusă, *vid*, dar în polonă, *postać*). În *Das Verbum der griechischen Sprache*, I, ed. a II-a, Leipzig, 1877, Georg Curtius constată că şi greaca făcea diferenţa între acţiunea durativă, momentană şi terminativă, adică finalizată (die Unterschiede der dauernden, momentanen und vollendeten Handlung) prin intermediul temelor de prezent, aorist şi perfect. Aceste realităţi – precizează G. Ivănescu – erau cunoscute gramaticienilor greci şi latini, însă ei le considerau calităţi ale timpului, deci ale formelor temporale ale timpului şi nu le-au atribuit o denumire specială. Cu toate acestea, J. Holt, preluând o informaţie de la J. Bekker, *Anecdota Graeca*, II, aminteşte, în lucrarea sa *Étude d'aspect*, publicată în „Acta Jutlandica", XV, 1943, nr.2, că un scoliast al lui Homer făcea distincţia între timp (χρόγος) şi aspect (ερζογ). Gramaticii medievali şi moderni nu mai făceau însă distincţia între cele două calităţi ale verbului. În acest context, meritul lui Curtius este că a (re)adus în discuţie această problemă şi, mai mult, i-a dat şi o denumire: *Zeitstufe vs Zeitart* (p.23).

Neogramaticii au considerat însă denumirea ca neadecvată şi au înlocuit-o cu alţi termeni. Aşa au apărut termenul *Aktionsart* şi sintagma *Art der Handlung*, folosite, pentru prima dată, se pare, de Karl Brugmann în *Griechische Grammatik* (1885). Acesta distinge, în plus, două tipuri de aspect: *perfektiv* şi *perfektisch* atunci când, în *Kurze vergleichende Grammatik,* încearcă să diferenţieze aspectual aoristul de perfect. El distinge asfel o „punktuelle (momentane,

BDD-A13005 © 2012 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:16:01 UTC)

perfektive, aoristische) Aktion", caracteristică aoristului, şi una „perfektische Aktion", asociată perfectului. După G. Ivănescu, el comite eroarea de a folosi doi termeni identici: „il employa des termes identiques (car les deux suffixes *-iv* şi *-isch* ont, en ce cas, la même fonction) pour designer et l′action du parfait et celle de l′aoriste (*perfektiv* et *perfektisch*), quand il voulait justement montrer ce qui les distingue" (p.45).

Curtius folosise iniţial termenii *Aktion* şi *Tempus*, dar în *Vergleichende Grammatik der indogermanischen Sprachen*, II, 1897, acceptă denumirea *Aktionsart* propusă de Brugmann.

În condiţiile în care au fost identificate tot mai multe caracteristici ale acţiunii verbale, a apărut şi tendinţa de a găsi noi denumiri pentru ele (incoative, terminative, rezultative, iterative, cauzative etc.) sau pentru o superioară grupare a lor. Dacă, de exemplu, lingvişti precum H. Jakobsohn, W. Porzig şi E. Koschmieder fac distincţia între *Aspekt* şi *Aktionsart*, în contextul delimitării aspectuale între tema prezentului şi cea a aoristului, Eduard Hermann, *Objiektive und subjektive Aktionsart*, 1927, susţine ideea după care tema prezentului exprimă „l′action qui se dérule", iar cea a aoristului „l′action arrivée jusqu′au bout", denumind cele două aspecte *kursiv* şi *komplexiv*, primul termen fiind deja creat de Delbrück în *Vergleichende Grammatik*, II. La fel procedează Eduard Schwyzer, *op. cit*., care este conştient că în relaţia prezent – aorist este vorba, de fapt, de cele două aspecte din limbile slave, pentru care crede că denumirile mai potrivite ar fi *infektiv* şi *konfektiv*. Dar indiferent de terminologia adoptată, ei aveau în vedere două interpretări. Astfel, *Aktionsart* sau *objektive Aktionsart* implică o problemă de lexicologie, deoarece este vorba de sensul lexical al cuvântului, în vreme ce *Aspekt* sau *subjektive Aktionsart* reprezintă o problemă de morfologie, căci se are în vedere perspectiva subiectului vorbitor, care se actualizează prin diferite forme temporale, numite de ei, impropriu, imperfective şi perfective.

Din punctul de vedere al lui G. Ivănescu, noile denumiri, care încercau să le înlocuiască pe cele din gramaticile limbilor slave, *imperfectiv* şi *perfectiv*, aveau puţine şanse să se impună, datorită prestigiului câştigat de aceşti termeni, chiar dacă şi unii, şi alţii sunt

BDD-A13005 © 2012 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:16:01 UTC)

destul de echivoci. Dacă totuşi este de schimbat ceva în această terminologie „slavă", atunci, crede el, cea mai justificată ar fi înlocuirea lui *imperfectiv* cu *infectiv*: „S'il y avait un changement à faire dans la terminologie existente, nous croyons que la seule à proposer serait la substitution de *imperfectif* par *infectif*" (p. 44-45).

Privite lucrurile în ansamblu, se poate spune că meritul neogramaticilor constă în aceea că au asociat aspectul verbal din greacă, sanscrită, latină etc. celui din limbile slave, creând astfel o teorie unitară a aspectului verbal indoeuropean prin care au putut arăta modul de dezvoltare a lui în diferitele limbi indoeuropene. Totuşi, confuzia între tipul de exprimare a aspectului verbal în limbile slave (lexical) faţă de cel din limbile indoeuropene neslave (morfologic) a persistat multă vreme şi abia după Primul Război Mondial această confuzie a putut fi depăşită.

În lingvistică, problema care se punea era aceea de a găsi un echivalent pentru *Aktionsart*. În Franţa, primul care a propus un astfel de echivalent a fost J. Brunel (B.S.L. XLII, 1946, fasc. 1, p.43-75), el recurgând la sintagma *ordre du procès*. În lingvistica italiană i se acordă această prioritate lui Vittore Pisani. În *Glottologia indoeuropea*, Roma, 1943 (o nouă ediţie la Torino, 1947), el îl foloseşte pe *azione* pentru *Aktionsart*, revenind astfel la terminololgia lui Delbrück de dinainte de 1885.

În opinia lui G. Ivănescu, nici *Aktionsart,* nici *ordre du procès* nu reprezintă terminologia cea mai adecvată, el propunând denumirile *durée de l'action* şi *Aktionsdauer*: „A mon avis – spune el – ni *Aktionsart* et ni *ordre du procès* ne représentent les expressions les plus justes. Comme je le sutins dans *Actes du sixième Congrès international des les linguistes*, Paris, 1949, p. 353-355, la terminologie grammaticale doit suggérer par elle-même les réalités grammaticales qu'elle désigne. C'est pourquoi la meilleure expression est: *durée de l'ction, Aktionsdauer*. Ce que l'on doit entendre par cette exoression, c'est le caractère duratif, momentané et unique ou itératif de l'action verbale, donc des sens purement lexicaux, exprimés au moyen de thème distincts" (p.28-29). El mai propune şi distincţia *unic – iterativ*, pornind de la situaţia din rusă, unde, de pildă, termenul *odnokratnyj* „unique" indică reducerea unei

BDD-A13005 © 2012 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:16:01 UTC)

acţiuni iterative, desemnată prin natura lexicală a verbului, la un singur act. Astfel, acţiunea iterativă a unui verb ca *stučat'* „frapper à la porte" se poate reduce doar la „frapper une seul fois à la porte" prin forma *stuknut'*.

În final, pe baza datelor analizate în studiul de care ne ocupăm, G. Ivănescu rămâne adeptul unei distincţii clare, semantice şi ca mijloace de exprimare, între *Aspekt* şi *Aktionsart*: prima categorie cuprinde caracteristicile *imperfectiv, perfectiv* şi *iterativ*, cu exprimare morfologică, a doua, diferitele modalităţi de realizare a acţiunii, precum *incoativ, durativ, momentan, terminativ* etc., redate lexical. În plus, acceptând existenţa aspectului verbal şi în limbile indoeuropene romanice şi germanice, nu numai în cele slave, el consideră că, în primele, aspectul verbal se exprimă morfologic, prin forme diferite ale aceluiaşi cuvânt, faţă de exprimarea lexicală din limbile slave, adică prin teme / cuvinte diferite, rezultate prin derivarea cu prefixe şi sufixe, ori prin modificări ale vocalelor tematice.

Bibliografie

Ilisei, Grigore, *Gheorghe Ivănescu*, în *Portrete în timp*, Iaşi, Editura „Junimea", 1990.

Ivănescu, Gheorghe, *Problemele capitale ale vechii române literare*, Iaşi, Tipografia A. Ţerek, 1947.

Ivănescu, Gheorghe, *Storia delle parlate popolari e storia delle lingue letterarie*, în „Philologica", II, Craiova, 1972, p. 5-25.

Ivănescu, Gheorghe, *Istoria limbii române*, Iaşi, Junimea, 1980, ed. a II-a, 2000.

Oancea, Ileana, *Romanitate şi istorie. Epistemă clasică şi literarizare*, Timişoara, Editura de Vest, 1993.

VERBAL ASPECT IN G. IVĂNESCU'S OPINION.
THE ISSUE OF TERMINOLOGY
(Abstract)

The author presents, about G. Ivănescu's study *Le temps, l'action et la durée de l'action dans les langues indoeuropéennes*, the terminology proposed by linguists as Curtius, Brugmann, Delbrück, etc. in connection with the grammatical cathegory of *aspect*. G. Ivănescu underlines that if it is necessary to modify terms as *imperfectiv, perfectiv, objektive Aktionsart, subjektive Aktionsart, ordre de proces*, etc., then the most adequate notions might be *duré de l'action* and *Aktionsdauern*.

BDD-A13005 © 2012 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:16:01 UTC)